Nino Haratischwili

Lumina care lipsea

Traducere din limba germană de
Laura Karsch

3
TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare:
Ioana Petridean

Design și ilustrație copertă:
Andrei Gamarț

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mirela Voicu

Corectură:
Irina Botezatu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HARATISCHWILI, NINO
Lumina care lipsea / Nino Haratischwili ; trad. din lb. germană de Laura Karsch. - București : Editura Trei, 2025
ISBN 978-606-40-2605-7

I. Karsch, Laura (trad.)

821.112.2

Titlul original: Das mangelnde Licht
Autor: Nino Haratischwili

Copyright © Frankfurter Verlagsanstalt GmbH, Frankfurt am Main 2014

Copyright © Editura Trei, 2025
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-2605-7

Pentru
Sandro (1977–2014)

și

Lela (1976–2015),
îndrăgostiții din Tbilisi,

și pentru

Tatuli, alături de care am învățat prietenia

Partea I

Noi

Cât m-am obișnuit cu moartea,

De mă face să mă mir că încă trăiesc.

Cât m-am obișnuit cu fantomele,

De le recunosc până și urmele în zăpadă.

Cât m-am obișnuit cu tristețea,

De-mi înec poeziile în lacrimi.

Cât m-am obișnuit cu întunericul,

De mă chinuie lumina.

Cât m-am obișnuit cu moartea,

De mă face să mă mir că încă trăiesc.

Terenti Graneli

Tbilisi, 1987

Lumina serii îi atârna în păr. În curând avea să depășească și acest obstacol, își va împinge corpul cu toată puterea în grilaj, până când acesta va opune doar o rezistență slabă în fața greutății ei, apoi va geme ușor și va ceda. Da, va trece și peste acest obstacol nu doar pentru ea, ci și pentru noi trei, pentru a deschide nedespărțitelor ei tovarășe calea către aventură.

Preț de o fracțiune de secundă mi-am ținut respirația. Cu ochii larg deschiși o priveam pe prietena noastră, care stătea între două lumi: un picior al Dinei zăbovea pe trotuarul străzii Engels, celălalt se ițea deja în curtea întunecoasă a Grădinii Botanice; stătea suspendată între ceva permis și ceva interzis, între furnicăturile necunoscutului și monotonia familiarului, între drumul spre casă și cutezanță. Dina, cea mai curajoasă dintre noi patru, ne deschidea o lume secretă, la care numai ea ne putea oferi acces, fiindcă, pentru ea, grilajele și gardurile nu contau. Dina, a cărei viață avea să se sfârșească, în ultimul an al secolului de plumb, bolnav și asfixiat, într-un șireang improvizat din coarda unui inel pentru gimnastică.

Dar în noaptea aceea, când mă despărțeau de moarte încă mulți ani neștiutori, eram copleșită de un sentiment atotcuprinzător pe care nu-l puteam numi. Astăzi i-aș zice, poate, beție, un dar pe care ți-l face viața cu totul pe neașteptate, fisura aceea minusculă ce apare mult prea rar în urâțenia cotidiană, în salahoria vieții, și te face să bănuiești că dincolo de lucrurile comune obișnuite există multe altele, numai să le accepți și să te desprinzi din constrângeri și tipare predeterminate, pentru a face pasul hotărâtor. Fiindcă, fără să înțeleg cu adevărat, bănuiam încă de pe atunci că momentul acesta mi se va întipări în minte pentru totdeauna și, cu timpul, se va transforma într-un simbol al fericirii. Simțeam că era un moment magic și asta nu pentru că se întâmpla ceva deosebit, în sensul comun al cuvântului, ci pentru că noi, în coeziunea noastră, alcătuiam o forță indestructibilă, care nu ar da înapoi de la nicio provocare.

Îmi țineam respirația și urmăream cum Dina pătrunde prin grilaj în curte, cu expresia aceea triumfătoare, jubilatorie a ei. M-am imaginat și eu pentru un moment stăpână peste orice fericire și orice bucurie, regină a celor cutezători, fiindcă preț de o clipă am fost ea, Dina, prietena mea nesăbuită. Și nu doar eu, ci și celelalte două au devenit ea, am împărtășit toate acest sentiment de libertate, care părea să ascundă atâtea promisiuni, când o lume întreagă aștepta dincolo de vergelele ruginite să fie explorată și cucerită de noi, o lume ce voia să ni se aștearnă la picioare.

Ne apropiam de vechea împrejmuire a Grădinii Botanice și admiram miracolul săvârșit de Dina, în vreme ce ea ne privea satisfăcută, de parcă ar fi așteptat aplauze și recunoaștere pentru faptul că, în pofida îndoielilor noastre, avusese totuși dreptate că bucata asta de grilaj, roasă de rugină, din strada Engels era pentru noi trecătoarea ideală spre marea și îndelung așteptata aventură.

— Na, ce mai așteptați? ne-a strigat din partea cealaltă și una dintre noi, nu mai știu care, și-a dus arătătorul la buzele strânse și a scos un „Psst!“ îngrijorat.

Lumina unui felinar solitar de pe cealaltă parte a străzii cădea pe fața Dinei — avea urme de rugină pe ambii obraji. Eu am făcut primul pas, mi-am învins cu avântul piciorului drept frica și emoția, fiind imposibil de spus care din ele era mai intensă. M-am lipit de Dina, care-mi ținea, pe cât posibil, grilajul căscat, mi-am agățat părul într-unul dintre lațurile de sârmă care se încrețea și atârna aiurea, m-am eliberat rapid din el și m-am împleticit în curtea interioară. Pentru asta m-am ales cu un dat din cap binevoitor și un zâmbet strengăresc din partea Dinei. Ațâțată de proba de curaj absolvită, le-am strigat celor două rămase în urmă să se grăbească. Acum făceam parte din lumea Dinei, parte din lumea aventurilor și a tainelor, acum îmi era și mie îngăduit să fiu mândră de mine însămi.

Mi s-a părut că se aud bătăile de inimă ale lui Nene până la intrarea în tunel, care se căsca în fața noastră ca un bot larg deschis, de parcă ar fi vrut să ne spună: Da, credeți că v-ați învins toate fricile și ați ajuns deja departe, dar încă vă așteaptă adevărata grozăvie, încă sunt eu, în toată splendoarea mea întunecoasă de beton, colcăind de șobolani, și să nu uităm curenții periculoși și zgomotele de coșmar.

Mi-am desprins privirea de gaura neagră de beton și am încercat să le ademenesc pe Nene și pe Ira în curte. Deși ploaia care se pornise nu mă prea încuraja, mi-am alungat temerile privind lungul drum pe care-l aveam până la destinația noastră.

A trecut o mașină. Nene s-a ghemuit instinctiv. Dina a izbucnit în râs.

— O fi crezând că umblă deja unchiu-său după ea și că, dacă n-o găsește imediat, își va asmuți hienele pe urmele ei.

— N-o mai băga și tu în sperieți! a rugat-o Ira, cea mai rezonabilă și pragmatică dintre noi patru, membră a Clubului de Șah de la Palatul Pionierilor și câștigătoare a penultimului concurs transcaucazian *Ce-când-unde* al echipelor școlare de tineret.

— Hai, Nene, că trecem împreună! a spus pe tonul ei mereu blând și apăsat și a apucat mâna tremurătoare, mereu umedă a lui Nene.

Apoi a împins corpul mlădios și molatic al lui Nene prin grilajul pe care Dina și cu mine îl țineam căscat și, după ce Nene a reușit să se strecoare înăuntru, a urmat-o și Ira.

— Am reușit! A fost chiar așa de rău, fricoaselor? a strigat Dina triumfătoare și a dat drumul grilajului, care s-a închis la loc cu un zdrăngănit jalnic și s-a oprit tremurând în poziția lui inițială.

— O sfeclim, ascultați-mă pe mine, a zis Ira, dar din vocea ei lipsea convingerea, fiindcă și ea se lăsase cuprinsă de euforie și-și alunga toate grijile și temerile legate de problemele pe care sigur le vom avea din pricina aventurii noastre nocturne.

Apoi a ridicat gânditoare privirea la cer, de parcă ar fi căutat acolo o hartă pentru drumeția care ne aștepta, și un strop greu de ploaie i-a căzut pe lentila ochelarilor.

În după-amiaza aceea mă întorsesem prea târziu de la meditațiile la matematică, la care ținea morțiș tatăl meu și pe care era musai să le fac cu unul dintre amicii lui profesori (amicii lui erau toți fie profesori, fie cercetători), și Dina mă aștepta deja la noi în bucătărie. Sub pretextul că vrem să facem temele împreună, voiam să revedem planul escapadei. Ira și Nene aveau să vină mai târziu, Ira era la cursul de șah, iar Nene trebuia să ia nu-ș' ce „măsuri de siguranță", ca să poată ieși seara din casă.

Dina scotocea acum în rucsacul ei rupt, ca să ne arate apoi o lanternă supradimensionată care, pentru un moment, ne-a umplut de uimire.

— Vă pare cunoscută, nu-i așa? a rânjit. Da, e a lui Bezo, dar pun pariu că nu se prinde, i-o ducem mâine înapoi.

Bezo era îngrijitorul școlii noastre și mă întrebam cum reușise Dina să-i fure lanterna. Nene a izbucnit în râs și, împinsă parcă de propriile râsete, a luat-o la fugă către tunelul întunecos. Am privit toate cu surprindere în urma ei, fiindcă ea era cea mai șovăielnică dintre noi. Motivul precauției lui Nene era dat de situația ei familială, dominată de un tiran de unchi atotputernic și omniprezent, căruia, la noi în curte, i se

zicea pe la spate „un om din universul paralel“. Firea ei de fapt nesăbuită, cam naivă și din cale-afară de veselă era perfect opusă ierarhiei de oțel din casa ei, unde bărbații erau la putere, iar femeile trebuiau să se încline fără luptă în fața structurii patriarhale. Dar Nene era, din fericire, o fire jovială, energia și vitalitatea ei nu se lăsau domesticite de nicio amenințare și de nicio pedeapsă.

Ira și-a șters ochelarii de șorțul alb al uniformei de școală, care, după trecerea prin grilaj, nu mai era așa de bolnăvicios de alb ca de obicei. Maică-sa îi spăla, apreta și călca zilnic șorțul și i-l lega strâns, de parcă ar fi fost un corset, iar în vreme ce nouă ni se slăbea funda de la spate pe parcursul zilei de școală și stofa aluneca în toate părțile, uniforma Irei rămânea mereu exemplar la locul ei, de parcă ar fi trebuit să fie în permanență pregătită pentru apariția vreunui fotograf în căutarea unui copil-model pentru prima pagină din *Komsomolskaia Pravda*.

Apoi a luat-o la fugă și Ira, s-o ajungă din urmă pe Nene. Din câte îmi amintesc, Nene era singurul om din viața Irei pentru care era capabilă să renunțe în câteva secunde la disciplina, pragmatismul și luciditatea ei. Faptul că Ira participa la excursia noastră nocturnă și, pe deasupra, total nechibzuită în Grădina Botanică se datora de altfel acordului spontan al lui Nene. În ruptul capului n-am fi crezut că Nene, când i-am făcut propunerea, își va învinge cu atâta ușurință frica de familie și ezitarea și că va fi de acord. Când a declarat în pauza mare, în curtea școlii, pe fondul zarvei copiilor care se zbenguiau, că „bineînțeles, particip și eu“, ne-am privit uimite, drept care a făcut în următorul sfert de oră pe prințesa jignită — unul dintre rolurile ei preferate. Orice încercare a Irei de a-i scoate prietenei sale din cap „ideea tâmpită“ s-a soldat cu un eșec și, astfel, Ira n-a mai avut încotro, așa încât s-a declarat și ea de acord, scrâșnind din dinți.

Dintr-un motiv de neînțeles pentru noi, Nene trezise de la bun început în Ira, care părea maturizată înainte de vreme, un soi de instinct protector. Mereu își ținea mâna puternică, disciplinată, protectoare peste capul ușor de sedus, impulsiv și guvernat de emoții încâlcite al lui Nene, de parcă în fiecare minut s-ar fi așteptat ca aceasta să facă vreo boroboață, pentru ca ea să-i fie alături — gata de luptă. Și acum alerga după Nene, să-i fie pavăză de cum se va afunda în bezna paralizantă a tunelului. Ploaia se înteți se. Mi-am săltat rucsacul în spinare și am luat-o și eu la fugă. Dina m-a urmat și nu știu ce ne-a făcut să izbucnim amândouă în râs, în același timp. Poate înțelegerea faptului că dăduserăm fericirii de urmă. Iar fericirea aceasta avea gust de prune necoapte și de ploaie prăfoasă de vară, de emoție, de incertitudine și de multe premoniții pudrate cu zahăr.

Bruxelles, 2019

Păşesc şovăielnic în sala pustie şi impunătoare, pardosită cu parchet din lemn masiv dispus în V, având în fundal lumina unei după-amiezi târzii de primăvară. Brusc se aprind cu un zumzet reflectoarele. Lumina e potrivită, constat pe loc şi mă simt uşurată. Lucrările ei au nevoie de o lumină anume, lumina aceea misterioasă, aproape timidă, care-i subliniază iscusinţa, care accentuează alb-negrul decis al fotografiilor, o claritate şi o stringenţă care nu au nevoie de nimic strident, care se adresează privitorului şi din penumbră şi pot să lumineze şi din întuneric. Inspir adânc. Sunt impresionată de cele două spaţii fără trecere, mari cât două hale; da, asta e realmente o retrospectivă. O sumedenie de fotografii de-ale ei — printre ele, unele celebre şi iconice, dar şi altele mai puţin cunoscute sau ţinute departe de văzul lumii — au fost adunate aici, în acest oraş străin, curios, plin de clădiri Jugendstil şi de cafenele şi de baruri ticsite de lume, un oraş care refuză să-şi joace rolul de metropolă şi care, în schimb, a păstrat cumva atmosfera tihnită a unui oraş mic, asemenea celor din provincie.

Cu ani în urmă, am petrecut aici multe ore senine, lipsite de orice fel de griji. Am fost o dată şi în clădirea aceasta, în acest palat ilustru şi la modă al artelor frumoase, Norin m-a adus aici, îmi amintesc, rula nu mai ştiu ce film asiatic ciudăţel, pe care l-am vizionat împreună şi la care ne-am hlizit întruna, pentru ca după aceea să ne îmbătăm cu bere belgiană spumoasă. Amintirile despre acest oraş îmi sunt şi astăzi suficiente pentru a mă încălzi pe dinăuntru, un soare mic, pe care pot să-l aprind oricând, la nevoie. Lucram pe atunci cu Norin în beciul Muzeului Regal şi eram aşa de mândri că ne putem demonstra iscusinţa în acest loc distins — deşi începători, ni se încredinţaseră tablourile cu măşti ale lui Ensor şi nu ne mai încăpeam în piele de fericire. După ce ne terminam treaba, ne pierdeam în forfota nocturnă a acestui oraş primitor, ne spuneam poveşti şi, în cele din urmă, ne-am apropiat. Cât a trecut

de atunci? mă întreb și mă deplasez cu pietate prin spațiile încă pustii, pline de fotografii atât de familiare mie, care în locul acesta îmi par totuși atât de străine, atât de diferite, încât aproape că simt o gelozie bizară, de parcă locul acesta mi-ar contesta relația dureros de intimă cu fotografiile, fiindcă, în mai puțin de un ceas, cele două săli se vor umple cu o puzderie de invitați aleși pe sprânceană, o coadă lungă de vizitatori se va forma, oaspeții la vernisaj se vor saluta și vor conversa cu însuflețire în cele mai diferite limbi, vor degusta vin georgian și vor îndura alocuțiuni de deschidere. Iar eu îi voi revedea pe cei doi oameni care — pe lângă fotografa decedată, de dragul căreia ne reunim aici — m-au marcat cel mai mult, m-au distrus, mi-au cufundat zilele în fericire și nefericire. Două femei, ajunse acum la mijlocul vieții, pe care nu le-am mai văzut de ani buni și care mă urmăresc ca o umbră, indiferent unde merg.

Trec prin fața fotografiilor, încerc să nu stabilesc un contact vizual real cu ele, pentru a atinge doar în treacăt chipurile din trecutul meu, pentru a mă eschiva, încă am posibilitatea să scap de toate astea, să fug, da, poate ar trebui să mă răsucesc chiar acum pe călcâie, poate a fost o greșeală să vin aici, un act care-mi cere în mod categoric un efort prea mare, ceva ce-mi depășește puterile. Oricine ar înțelege, îi pot explica lui Anano, care ne-a chemat pe toate aici, care nici n-a vrut să audă un refuz, care m-a făcut să urc în avionul către Bruxelles și mi-a făcut rost de o legitimație VIP, cu care am intrat în sala aceasta ca *special guest* cu o oră înainte de vernisaj. Care a insistat la telefon: „Trebuie să vii. Trebuie să veniți toate trei, nu accept nicio scuză".

Poate că încă aș reuși să plec de la vernisaj, să derulez totul înapoi, fiindcă nu știu dacă voi suporta nevătămată tot ce se rostogolește ca o avalanșă peste mine în seara aceasta. M-am luptat atâta vreme pentru siguranța mea, mi-am exorcizat trecutul cu o disciplină aproape militărească, iar acum străbat această sală în care pașii mei răsună zgomotos, traversez spațiile supradimensionate, scânteietoare și încerc să resping cât pot amintirile care năvălesc asupra mea din toate părțile, ca niște maimuțe înfometate.

Dar n-am venit aici ca să-i celebrez moștenirea? Ceea ce înseamnă că trebuie să mă predau. Asta nu știu doar eu, o știu și celelalte două, și de aceea venim, în pofida tuturor resentimentelor și tuturor îndoielilor, și trecem cu vederea ce-am lăsat în urmă. Ne-o datorăm nouă și ei, trebuie să îndurăm revederea — și pe toți cei care au fost odinioară alături de noi. Care ne privesc acum de pe pereți și-și cer tributul. De aceea

venim singure? Fără să știu, presupun că am călătorit toate trei neînsoțite la Bruxelles — fără partenerii noștri, fără copii, fără prieteni care ne-ar putea ușura revederea.

Dar deocamdată sunt doar eu aici, deocamdată am posibilitatea să fug. Ei, și ce dacă, n-au decât să mă bârfească, să spună că sunt lașă, ce contează, dacă asta e unica mea salvare? Însă rămân apoi cu privirea lipită de fotografia aceasta de format mic, încadrată într-o ramă simplă, dedesubtul unui tub de neon fascinant de subțire. De ce atârnă fotografia aceasta solitară pe un perete mare, de parcă ar fi orfană? Celelalte fotografii sunt, din câte văd eu, expuse în serii, dar aceasta constituie o excepție și, cu cât mă apropii de ea, cu atât mai limpede îmi este funcția ei centrală: este singura fotografie care-o înfățișează pe artistă, dar care nu a fost făcută de ea. Celelalte imagini în care apare ea sunt, fără excepție, autoportrete, imagini pretențioase din punct de vedere artistic, provocatoare, insuportabil de dezgolitoare, care-i întorc interiorul în afară într-un soi de autoexploatare, și vor fi destule de văzut aici, sunt sigură. Dar fotografia aceasta relativ mică nu este o operă de artă, nu e foarte reușită, nici măcar după criterii amatoristice, însă are ceva ce-mi trimite un fior pe șira spinării și mă face să-mi țin o clipă respirația.

Fotografia aceasta ne arată pe noi patru, arată versiunea din care provenim, ceva de genul unei origini, oul din care am ieșit toate, împreună. Ne aflăm în pragul vieții, la începuturile prieteniei care ne va secătui, dar încă nu știm asta, nu știm ce cărți ne-a împărțit viața, partida încă nu a început, încă putem fi libere, încă putem dori totul.

Fotografia, menită a fi un soi de prolog al expoziției, nu poartă unul dintre titlurile ei de obicei ușor de reținut, ci este prevăzută, foarte simplu, doar cu o etichetă pe care apar locul și anul realizării ei: „Tbilisi, 1987". Mă opresc ca fermecată în fața ei, nu mă pot mișca, și imaginile încep să-mi inunde mintea, nu am de ales, mă voi lăsa purtată de ele, n-are sens să mă împotrivesc la ceva ce se asemuiește cu o forță a naturii. Sunt neputincioasă, redevin brusc copil, sunt iarăși cea care mă țintuiește din această fotografie.

Cu cât privesc mai mult mica imagine alb-negru, singură în sala aceasta maiestuoasă, cu atât mai sigură sunt că este vorba despre exact ziua aceea, ziua pătrunderii noastre în Grădina Botanică, despre momentul acela deosebit, în care am simțit întâia oară în viață fericirea în palme și în scobitura genunchilor, în buric și pe gene. Dar mă întreb de ce a fost aleasă tocmai ea ca preludiu simbolic. Anano este sora artistei și, ca atare, curatoarea moștenirii ei și, în același timp, consiliera expoziției, așa

mi-a spus, mândră, cu o lună în urmă, la telefon. Oare ea a luat această decizie? Știa că a fost o zi deosebită? I-a povestit sora ei?

La fel de ciudat mi se pare faptul că fotografia aceasta, din câte-mi amintesc acum, a fost făcută la noi acasă, și anume de către tatăl meu, care în general nu ne fotografia, care cel mult ne ducea pe mine și pe fratele meu din când în când la vizitele obligatorii la studioul foto. Dar, nu știu de ce, în ziua aceea a dat peste noi toate adunate în bucătărie și a pus mâna pe aparatul de fotografiat. Nicidecum pe Leica mamei mele, pe care o ura și care, la vremea aceea, se afla încă în camera lui, în ascunzătoarea ei întunecoasă, ci e posibil să fi fost vechiul Lubitel sau Smena al bunicii mele, în care se afla întâmplător un film.

Fotografia ne înfățișează pe noi patru în după-amiaza aceea, în timp ce ne punem la cale aventura de după școală și stăm aplecate deasupra mesei, adâncite în discuție, nespus de concentrate, unele dintre noi ușor timorate, Dina, în schimb, euforică, pregătită pentru marea plecare, marea probă de curaj. Priveliștea i se va fi părut atât de amuzantă tatălui meu, încât a considerat necesar să-și întrerupă munca mult iubită și să aducă aparatul de fotografiat.

Ira era prea cuminte să născocească așa ceva, Nene, prea prudentă, deși nu făcea altceva decât să viseze, până și la școală, în timpul orelor — la libertate și la toate câte ar putea face cu ea și, mai ales, la iubire, o iubire exagerat de romantică, dulceagă, contaminată de filme, care îți taie răsuflarea. Eu nu eram nici ca una, nici ca cealaltă, și totuși împărțită între nevoia imperioasă de libertate a Dinei, cumințenia Irei și visurile lui Nene, și astfel mi-a revenit încă de la început în această constelație rolul de mediatoare, de echilibratoare, de parcă de mine ar fi depins în permanență menținerea în balanță a prieteniei noastre.

Dina a fost cea care a urzit totul, înghițitoarea de flăcări, cum îi spuneam eu uneori, eleva cu cele mai multe sancțiuni la școală, cea care răspundea cu un clipit din ochi la orice pedeapsă pe care i-o aplicau adulții pentru transgresiunile ei. Ce-i păsa ei de avertismente, de ședințele cu părinții la care maică-sa era ținta privirilor disprețuitoare ale celorlalți părinți și trebuia să îndure suspinele și clătinatul din cap al dirigintei? Pedepsele acestea proveneau dintr-o lume care împărțea oamenii în docili și rebeli, în isteți și proști, în buni și răi, în conformiști și deviaționiști. În lumea Dinei nu existau asemenea categorii. În lumea ei existau doar palpitant și plicticos, interesant și neinteresant, excitant și comun. Și, dacă ai fi vrut s-o pedepsești cu adevărat, ar fi trebuit să

te iei după criteriile ei și să născocești ceva potrivit categoriilor ei, dar, din fericire, lumea Dinei părea inaccesibilă adulților și, drept urmare, nimeni și nimic nu-i putea face rău. Iar faptul că Dina a terminat școala cu medii cât de cât acceptabile se datorează, bănuiesc eu, numai milei directoarei față de mama Dinei, care o creștea singură. Nimic nu era la adăpost de curiozitatea ei, curiozitatea era motorul ei, busola ei, pe care o urma imperturbabilă. Tot ce-i aprindea imaginația, tot ce părea străin și atrăgător trebuia explorat și sondat, orice limită trebuia depășită, orice barieră, străpunsă. Iar forța pe care o dezvolta atunci era ca un uragan, imposibil să-i reziști, ne lua pe toate cu ea, cum îi catapultase tornada din îndepărtatul Kansas pe Dorothy și Toto până în Munchkinland — în mod ciudat, una dintre puținele cărți de copii americane care nu erau catalogate la noi drept „mizerii capitaliste“ și care ne rămâneau accesibile.

Dar cel mai puțin ferită de uraganul ei eram eu. Eram cea mai fidelă din cortegiul ei, tovarășa ei cea mai loială. În toate țările ei vrăjite, până-n Oz, aș fi urmat-o. Și încă și mai departe. Din ziua în care ne-am cunoscut, a exercitat o atracție irezistibilă asupra mea, mă molipseam de curiozitatea ei, mă îmbolnăveam de ea. Nu că mi-ar fi lipsit imboldul și spiritul explorator, nu că aș fi fost deosebit de cuminte și ascultătoare, aveam și eu o imaginație vie. Dar incursiunile Dinei duceau mult mai departe de cât aș fi fost dispusă să merg.

Și bineînțeles că a fost ideea Dinei să pătrundem în Grădina Botanică.

Alergam toate patru, râzând, prin tunel, în timp ce fasciculul de lumină al lanternei Dinei pâlpâia epileptic în galerie și umbrele noastre executau un dans distorsionat pe pereții umezi de beton. Pentru copiii din Tbilisi, tunelul era decorul exemplar al tuturor poveștilor de groază; chipurile fusese construit în Al Doilea Război Mondial, ca buncăr de apărare, când s-a aflat că fasciștii ajunseseră la Elbrus. Tunelul părea nesfârșit, dar picioarele noastre goale învinseseră frica, iar ecourile vocilor noastre ne răspundeau, ne încurajau în întreprinderea noastră, nu aveam voie să ne oprim, pentru ca întunericul și zgomotele înspăimântătoare să nu ne retrezească frica. Nene era cea mai agitată, uimită de propria cutezanță, iar râsetele ei stridente, explozive, contagioase se răspândeau și păreau să însuflețească pustietatea nesfârșită dimprejurul nostru. Râsetele ne duceau mai departe, tot mai grăbite, tot mai destinse și mai libere, până când am ajuns, gâfâind, asudate și mândre, la capătul opus și am căzut în brațele ploii de vară.

Stropii erau uriași, în câteva clipe aveam deja uniformele, șorțurile și părul ude, dar ne era cald și nu ne păsa, căldura neobișnuită din iunie și curajul nostru ne protejau. Nene s-a trântit pe jos, gâfâind. Ira stătea îndoită de spate, cu mâinile proptite în genunchi, eu mă rezemasem de peretele rece de la ieșirea din tunel și trăgeam aer în piept. Dar Dina nu s-a oprit, de parcă ei nu i s-ar fi tăiat niciodată respirația, de parcă plămânii ei ar fi fost făcuți pentru viteze de neegalat și distanțe nesfârșite. Și-a depărtat brațele și s-a năpustit în marea de ploaie, în verdele abundent al plantelor, în aerul cald și șopotul cascadei, pe care-l auzeam deja toate.

— Haideți, ajungem imediat, haideți! ne-a strigat, plimbând pe fețele noastre fasciculul de lumină al lanternei.

— Stai puțin, numai să... numai să... gâfâia Nene, iar Ira clătina din cap, de parcă s-ar fi supărat iarăși din cauza nesocotinței prietenei ei, care venise aici ignorând toate primejdiile.

Destinația era o cascadă mică din mijlocul Grădinii. Bazinul era numai bun pentru o săritură de pe stâncă, iar vara, în timpul zilei, puteau fi văzuți acolo băieții din împrejurimi, care făceau salturi iscusite. Noi, până acum, doar asistaserăm invidioase, fiindcă la vizitele noastre în Grădina Botanică fuseserăm fie în excursie, însoțite de vreun profesor, fie cu vreo casieră, care avea mereu grijă să nu cuteze nimeni ceva ce ar fi costat-o locul de muncă.

După ce ne-am tras sufletul, am pornit, acum mai lent, în direcția cascadei, traversând în lumina firavă a lunii grădina luxuriantă. Ploaia ni se scurgea de pe fețe, din păr, din haine și din genți și la fiecare pas aveam senzația că lăsăm în urmă o băltoacă. În față vedeam sclipind tot mereu lanterna Dinei, iar din când în când îi auzeam exclamațiile de încântare, ca și cum încă ar fi trebuit să ne seducă, să ne convingă să facem ultimii pași până la destinația comună și să nu ne întoarcem din drum înainte de vreme.

Ira a luat-o de mână pe Nene, care părea brusc epuizată și speriată, de parcă tot curajul ar fi abandonat-o subit, de cum lăsase în urmă tunelul întunecos. Mergeau alături, ca două doamne în vârstă. Ceva din felul în care Ira o trăgea după ea pe Nene m-a mișcat profund — cum o ocrotea, cum avea grijă de picioarele ei firave, numai să nu se împiedice, de mâinile ei delicate, numai să nu se zgârie în vreo creangă strâmbă, de silueta ei scundă, rozalie, bine proporționată, de pielea ei de bebeluș, de sânii ce începeau deja să se contureze sub uniformă; Ira și cu mine eram ultimele cu piepturi plate, în vreme ce Dina și Nene începuseră deja să se transforme: Dina, cu nepăsare și o indiferență uimitoare, Nene, în schimb,

cu mândrie evidentă și o mare bucurie în așteptarea de a deveni femeie, cu coada ei splendidă, blondă ca spicul de grâu, cu ochii ei azurii, apoși, care deveneau și mai apoși la orice sentimentalism previzibil. M-am oprit o clipă, le-am lăsat să mi-o ia înainte, pentru a le putea admira mai bine în intimitatea lor intangibilă.

Am ajuns în poiană, tufele au făcut loc unei pajiști presărate cu flori colorate și, undeva în stânga, am zărit micul bazin pe care cascada îl săpase sub ea pe parcursul anilor și am auzit șopotul necontenit, am văzut cum se prăbușește de la înălțime jetul de apă și am încremenit.

M-am uitat după Dina — lanterna și rucsacul ei zăceau abandonate la mal, iar de ea, nici urmă. Am strigat-o, dar foșnetul cascadei mi-a înghițit cuvintele. Ira mi s-a alăturat. Am strigat-o iar și iar, până am auzit de undeva de la înălțime chiotele Dinei și am ridicat privirile. Izbutise, se cățărase pe stâncă în ciuda ploii și a beznei. Stătea deasupra cascadei de parcă ar fi biruit-o, de parcă ar fi devenit stăpâna recunoscută a acestui loc.

— Cum a ajuns acolo?! s-a minunat Nene și Ira a clătinat din cap cu subînțeles.

Am ridicat privirea către Dina și m-am liniștit, deoarece știam că, dacă ea izbutise, voi izbuti și eu, ea ne condusese la destinație și, atât timp cât o aveam pe ea în preajmă, nu trebuia să-mi fie frică.

— Haideți sus! a țipat Dina în noapte și eu am început să-mi smulg de pe mine hainele lipite de corp, șosetele leoarcă și pantofii.

În chiloții albi de bumbac pe care scria „vineri“ și pe care mi-i adusese tata într-un „set săptămânal“ dintr-una din deplasările lui la congrese, de la Varșovia, Praga sau Sofia, am luat de jos lanterna ce-și irosea acum lumina și i-am pus-o Irei în mână, am rugat-o să-mi lumineze calea și am început să mă cațăr pe stâncă, în chiloții ăia caraghioși, pe care nu-i purtam niciodată în funcție de zilele săptămânii.

Mă dureau tălpile, pietricelele mă tăiau la călcâie, dar în fața ochilor aveam doar brațele depărtate ale Dinei, care stătea acolo sus și mă aștepta. Mi-am croit drum, mă țineam de crengi și bucăți de stâncă, urcând spre ea. De câteva ori am alunecat, mi-a stat inima în loc, însă m-am ridicat iute și am perseverat. Fasciculul lanternei mai lumina doar sporadic locurile în care călcam și simțeam ațintite asupra mea privirile îngrijorate ale Irei și ale lui Nene, în timp ce mă căzneam să le ofer priveliștea unei ascensiuni lipsite de efort. Apoi am văzut mâna Dinei și am apucat-o bucuroasă. M-a tras sus și în următoarea clipă mă aflam lângă ea. Între timp își scosese de pe ea uniforma și pantofii și acum le arunca jos, râzând.

— Ești pregătită? m-a întrebat și m-a strâns și mai tare de mână.

Eu m-am îndreptat de spate, m-am oprit lângă ea, umăr la umăr — sânii ei mici, cu sfârcuri aproape incolore, păreau niște corpi străini pe trupul ei atât de familiar. Am dat din cap afirmativ și am mai făcut un pas în față. N-am privit în jos. M-am uitat în sus. Cerul era negru, dar am recunoscut Carul Mare, despre care-i plăcea tatălui meu să-mi povestească. Parcă privea cu bunăvoință planul nostru. Am tras-o pe Dina de mână, am înaintat, tatonând cu vârfurile degetelor de la picioare solul denivelat, ne-am aplecat în față, am mai schimbat o privire, ne-am strâns de mână și mai tare și am sărit în sus, pentru ca în secunda următoare să ne prăbușim.

Tresar, cineva mă atinge pe umăr. Nici n-am auzit pașii. Parcă mă smulge dintr-un somn adânc. Văd în fața mea fotografia, îmi trebuie un moment să-mi pun în ordine gândurile și amintirile: după-amiaza dinaintea săriturii noastre în cascadă. Dinaintea săriturii mele în libertate. Preludiul ei.

— Nu pot să cred... Ai venit!

Anano mi se aruncă de gât și eu nici nu știu în ce timp sunt prinsă, stau suspendată între timpuri sau sunt în toate deodată. Arată superb. Așa de fericită, așa de radioasă, într-o rochie de vară simplă, bleumarin, care ar putea fi de la mama ei — una dintre rochiile acelea simple, petrecute, pe care le purtau atât de des ea și fiica ei cea mare și în care arătau ca niște împărătese. Poartă creole de aur și puțin ruj, o pereche de balerini simpli, la ochi îi joacă niște riduri gingașe, vioaie, iar în părul șaten, bogat, s-a amestecat puțin gri, însă e la fel de drăgălașă, la fel de fermecătoare ca o eternă fetișcană, poate de vină e privirea mea asupra ei, poate că ea va rămâne mereu în povestea aceasta sora mai mică și pentru moment sunt vrăjită, mă întreb de când n-am mai văzut-o. Știu că e măritată cu un bărbat avut, care s-a îmbogățit odată cu avântul de pe piața imobiliară georgiană, că are doi copii, că locuiește într-o casă undeva la marginea Tbilisiului, că se ocupă de o grădină — cel puțin asta mi-a spus mama ei la telefon, iar eu pot să mi-o imaginez foarte ușor într-un asemenea mediu: o femeie și o mamă fericită, o tovarășă de viață senină, veselă, într-o mare de flori. Are o galerie în oraș, susține artiști tineri și se îngrijește, acum când mama ei nu mai are puterea, de moștenirea surorii ei. Ea, cea mai luminoasă și încrezătoare din familia ei, cea mai nevătămată dintre toți, pe care viața a despăgubit-o pentru tot ceea ce le-a luat rudelor sale în materie de iubire și atenție, șansă, încredere și dreptate — ea a primit toate acestea: o perspectivă, normalitate și pace.